

YOSHLARNI ONGLI KASB TANLASHGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Boboxonov Bekzod Panji o'g'li

Surxondaryo viloyati Uzun tumani

19-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari, kasbga yo'naltirish jarayonining psixologik-pedagogik jihatlari hamda o'quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, yoshlarning kelajak kasbini to'g'ri tanlashida maktab, oila, pedagog va psixolog hamkorligining ahamiyati tahlil qilingan. Maqolada kasbga yo'naltirish ishlarini samarali tashkil etish, kasbiy motivatsiyani shakllantirish, mehnat bozori talablarini inobatga olish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning muhim jihatlari bayon etilgan. Yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlash ularning kelajakdagi muvaffaqiyati va jamiyat taraqqiyotida faol ishtirok etishining muhim omili ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kasb tanlash, kasbga yo'naltirish, pedagogik shart-sharoitlar, kasbiy motivatsiya, qiziqish, qobiliyat, o'quvchi shaxsi, psixologik yondashuv, mehnat bozori, individual yondashuv, pedagogik hamkorlik, kasbiy rivojlanish, ongli tanlov, ta'lim jarayoni.

KIRISH

Bugungi kunda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti malakali, raqobatbardosh va o'z kasbini puxta egallagan mutaxassislarni tayyorlash bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli yoshlarni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. To'g'ri tanlangan kasb insonning kelajakdagi muvaffaqiyati, jamiyatdagi o'rni, moddiy farovonligi va ma'naviy qoniqishini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Aksincha, kasbni noto'g'ri tanlash insonda kasbiy qoniqmaslik, motivatsiyaning pasayishi va turli psixologik muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlash jarayoni murakkab psixologik-pedagogik jarayon bo'lib, u o'quvchilarning qiziqishi, qobiliyati, individual imkoniyatlari va jamiyat ehtiyojlarini hisobga olishni talab etadi. Har bir o'quvchining ichki qiziqishi va tabiiy qobiliyatini aniqlash, ularni rivojlantirish hamda mos kasbga yo'naltirish yoshlarning kelajak hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli maktablarda kasbga yo'naltirish ishlarini samarali tashkil etish, pedagogik shart-sharoitlarni yaratish va zamonaviy yondashuvlardan foydalanish dolzarb masalalardan biri sanaladi. Kasb tanlash jarayonida

o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olish muhimdir. Ayniqsa, o‘smirlik davrida shaxsning qiziqishi, dunyoqarashi va kelajak haqidagi tasavvurlari faol shakllanadi. Ushbu davrda o‘quvchilarga to‘g‘ri pedagogik va psixologik yordam ko‘rsatish, ularning kasbiy o‘zligini anglashiga ko‘maklashish zarur hisoblanadi. Bu borada maktab pedagoglari, psixologlar va ota-onalarning hamkorligi katta ahamiyatga ega. Yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlashda pedagogik shart-sharoitlar muhim o‘rin tutadi. Jumladan, ta‘lim jarayonida kasblar haqida yetarli ma‘lumot berish, o‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini o‘rganish, amaliy mashg‘ulotlar tashkil etish, kasb egalari bilan uchrashuvlar o‘tkazish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish samarali natijalarni ta‘minlaydi. Shuningdek, o‘quvchilarda mehnatsevarlik, mas‘uliyat, mustaqil fikrlash va kasbiy motivatsiyani shakllantirish ham muhim vazifalardan biridir. Bugungi kunda mehnat bozori talablarining o‘zgarib borayotgani yoshlarning zamonaviy kasblar haqida keng tushunchaga ega bo‘lishini talab etmoqda. Axborot texnologiyalari, tibbiyot, muhandislik, pedagogika va boshqa ko‘plab sohalarda malakali mutaxassislariga ehtiyoj ortib bormoqda. Shu sababli kasbga yo‘naltirish jarayonida nafaqat o‘quvchilarning qiziqishi va qobiliyati, balki jamiyatning ehtiyojlari ham hisobga olinishi lozim.

ASOSIY QISM

Yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlash bugungi ta‘lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki jamiyat taraqqiyoti malakali, bilimli va o‘z kasbga mas‘uliyat bilan yondashadigan mutaxassislarni tayyorlash bilan bevosita bog‘liqdir. Kasb tanlash inson hayotidagi eng muhim qarorlardan biri bo‘lib, u shaxsning kelajakdagi faoliyati, moddiy farovonligi va ma‘naviy qoniqishiga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlashda muayyan pedagogik shart-sharoitlarni yaratish zarur hisoblanadi. Kasbga yo‘naltirish jarayonining samaradorligi, avvalo, ta‘lim muassasasida yaratilgan pedagogik muhitga bog‘liqdir. Maktabda o‘quvchilarning qiziqishi, qobiliyati va individual xususiyatlarini o‘rganishga qaratilgan tizimli faoliyat olib borilishi lozim. Har bir o‘quvchining ichki imkoniyatlarini aniqlash va rivojlantirish orqali ularni o‘ziga mos kasb tanlashga yo‘naltirish mumkin. Shu bois ta‘lim jarayonida individual yondashuv tamoyiliga amal qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlashning asosiy pedagogik shartlaridan biri o‘quvchilarda kasbiy qiziqish va motivatsiyani shakllantirishdir. Kasbiy motivatsiya o‘quvchini ma‘lum bir faoliyatga intilishga undaydi, o‘z ustida ishlash va bilimlarini oshirishga rag‘batlantiradi. O‘quvchilarda kasblarga nisbatan qiziqishni shakllantirish uchun dars jarayonida turli interaktiv metodlar, amaliy mashg‘ulotlar, kasbiy o‘yinlar va treninglardan foydalanish

maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, fanlarning kasblar bilan bog‘liqligini tushuntirish o‘quvchilarda kelajak faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabatni rivojlantiradi.

Kasbga yo‘naltirish jarayonida psixologik-pedagogik diagnostika muhim o‘rin tutadi. Psixologik testlar, anketa, suhbat va kuzatish metodlari orqali o‘quvchilarning qiziqishi, qobiliyati, xarakteri va kasbiy moyilligi aniqlanadi. Olingan natijalar asosida o‘quvchilarga individual tavsiyalar beriladi. Bu esa yoshlarning o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholashi va ongli ravishda kasb tanlashiga yordam beradi. Maktab psixologi yoshlarni kasb tanlashga tayyorlashda muhim vazifalarni bajaradi. Psixolog o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini o‘rganadi, ularga psixologik maslahatlar beradi hamda kasbiy o‘zlikni anglash jarayoniga ko‘maklashadi. Turli trening mashg‘ulotlari va psixologik suhbatlar orqali o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, o‘ziga bo‘lgan ishonch va mas‘uliyat hissi shakllantiriladi. Bu esa ularning kelajak kasbini ongli ravishda tanlashiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Pedagoglarning kasbga yo‘naltirishdagi roli ham katta ahamiyatga ega. O‘qituvchilar o‘quvchilarning fanlarga bo‘lgan qiziqishini kuzatib boradi, ularning qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi va kasblar haqida zarur ma‘lumotlarni yetkazadi. Ayniqsa, amaliy darslar, loyiha ishlari, tanlovlar va kasb egalari bilan uchrashuvlar o‘quvchilarning kasblar haqidagi tasavvurlarini kengaytiradi. Bu esa ularda mehnatga hurmat va kasbiy mas‘uliyat hissini rivojlantiradi. Yoshlarni kasb tanlashga tayyorlashda ota-onalarning hamkorligi ham muhim omillardan biridir. Ota-onalar farzandining qiziqishi va qobiliyatini hisobga olib, unga to‘g‘ri yo‘l-yo‘riq ko‘rsatishi lozim. Ayrim hollarda ota-onalarning bosimi yoki o‘z istagini farzandiga yuklashi noto‘g‘ri kasb tanlashga sabab bo‘lishi mumkin. Shu bois ota-onalar farzandning mustaqil qaror qabul qilishiga ko‘maklashishi va uni ruhiy jihatdan qo‘llab-quvvatlashi zarur. Kasbga yo‘naltirish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimedia vositalari, virtual taqdimotlar va interaktiv platformalar orqali o‘quvchilarga turli kasblar haqida keng ma‘lumot berish mumkin. Bu esa o‘quvchilarning zamonaviy kasblar bilan yaqindan tanishishiga va mehnat bozori ehtiyojlarini tushunishiga yordam beradi. Shuningdek, yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlashda mehnat bozori talablarini hisobga olish zarur. Bugungi kunda axborot texnologiyalari, tibbiyot, muhandislik, iqtisodiyot va pedagogika kabi sohalarga bo‘lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Shu sababli o‘quvchilarga zamonaviy va istiqbolli kasblar haqida to‘liq ma‘lumot berish muhimdir. Bu esa yoshlarning kelajakda raqobatbardosh mutaxassis bo‘lib yetishishiga xizmat qiladi. Kasbga yo‘naltirish jarayonida o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, mas‘uliyat va mehnatsevarlik sifatlarini shakllantirish ham muhim pedagogik vazifalardan biridir. Chunki ongli kasb tanlash faqat kasb haqida ma‘lumotga ega bo‘lish bilan emas, balki insonning o‘z

oldiga maqsad qo‘ya olishi, qaror qabul qilishi va o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholashi bilan ham bog‘liqdir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlash jamiyat taraqqiyotida muhim o‘rin tutuvchi dolzarb pedagogik jarayon hisoblanadi. To‘g‘ri tashkil etilgan kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarning qiziqishi, qobiliyati va individual imkoniyatlarini inobatga olgan holda ularni kelajak kasbiga ongli ravishda yo‘naltirishga xizmat qiladi. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati va hayotiy barqarorligini ta‘minlaydi. Maqolada tahlil qilinganidek, kasb tanlash jarayonida pedagogik shart-sharoitlarning yaratilishi muhim ahamiyatga ega. Jumladan, o‘quvchilarda kasbiy motivatsiyani shakllantirish, psixologik-pedagogik diagnostika o‘tkazish, individual yondashuvni qo‘llash hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish kasbga yo‘naltirish jarayonining asosiy omillaridan biridir. Bu omillar o‘quvchilarning o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholashiga va ongli qaror qabul qilishiga yordam beradi. Shuningdek, maktab, oila va psixolog hamkorligi yoshlarni kasb tanlashga tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi. Ota-onalarning qo‘llab-quvvatlashi, pedagoglarning yo‘naltiruvchi faoliyati hamda psixologlarning maslahat va tavsiyalari o‘quvchilarda mustaqil fikrlash va kasbiy o‘zlikni anglash jarayonini shakllantiradi. Bu esa ularning kelajakda to‘g‘ri kasb tanlashiga zamin yaratadi. Demak, yoshlarni ongli kasb tanlashga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlarini to‘g‘ri tashkil etish orqali raqobatbardosh, malakali va o‘z kasbini sevuvchi mutaxassislarni tarbiyalash mumkin. Bu esa jamiyatning barqaror rivojlanishi va kelajak avlodning muvaffaqiyatini ta‘minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Karimova V.M. **Psixologiya.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. **Yosh davrlari psixologiyasi.** – Toshkent: Universitet, 2020.
3. Davletshin M.G. **Umumiy psixologiya.** – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018.
4. Nishonova Z.T. **Pedagogik psixologiya asoslari.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. To‘xtayeva M.X. **O‘smirlar psixologiyasi va tarbiya masalalari.** – Toshkent: Ma‘naviyat, 2020.
6. Андреева Г.М. **Социальная психология.** – Москва: Аспект Пресс, 2019.
7. Internet ma‘lumotlari